

Vg.
5471

Chr. 191. 26

IMAGINEM INGENII MORVMQVE
LVTHERI IN EMENDATIONE
SACRORVM CONSPICVAM

EXPRIMIT

AD LOCVM

INTER

ASCRIPTOS ORDINI PHILOSOPHORVM

RITE TVENDVM

PRAESES

CHRISTIANVS FRIDERICVS

FRANCKIVS

A. M. L.

DEFENDENTE

CAROLO GVILIELMO FERBERO

ZVICKAVIENSI

I. V. S.

AD D. 30 MART. MDCCLXXXIX.

VITEMBERGAE

TYPIS IO. TZCHIDRICH.

IMAGINES INGENUUM MORTUORUM
LATINI IN EMINENTISSIMA
SACRORUM CONSPICUAM

EXCERPTUM
AD LOCVM

IN THEATRO REGIO PHILOSOPHICAE

FRANCOFURTI

CHRISTIANVS FRIDERICVS

CAROLO GUILIELMO FERBERO

MDCCCLXXXIX

FRANCOFURTI

§. I.

Non parui mihi videtur momenti error, quo plurimi homines in amplectenda veritate minus eam ipsam, quam conditionem eorum, qui illi eruendae operam nauant, spectant, ita, vt ex hac, vel infima, vel mediocri, vel summa, et forte, vel felici, vel infelici, assensus, quem ei praebent, quod verum ab his prolatum ponitur, pendeat. Ad quam sententiam statim accedet quisque, qui historiae narus ecclesiasticae Christianae in mentem sibi reuocat, in scriptis eorum, qui a religione in ciuitate dominante recesserint, multa vtilia et vera reperiri, quae tamen, ab haereticis, sic dictis, edita, a plurimis noxia, nec cum veritate conuenientia fuerint existimata. Damnum, quod ex hac cogitandi faciendique ratione oritur, tunc perniciosius putatur, si, qui res gestas literis mandant, praecudicatae illi sententiae fauent, quae eos impedit, quominus sincere narrent, sicque posteritatem ad iustum ferendum iudicium idoneam reddant. Vix tale vitium historico intermediae aetatis, nedum nostrae, ignosci potest, in primis, si alias fide habetur dignissimus. Nullus sane erit, qui, reputata secum inscriptione dissertationis huius, me de SCHMIDTIO, Livio historiae Germanorum, loqui non animaduertat. Quo maioribus enim ad historiam scribendam floret dotibus, quo

laudabilius censetur, eum plerumque a partium studio alienissimum iudicari posse: eo magis, illum in referenda emendatione ecclesiae, ab LVTHERO praestita, praeconcepas fouisse opiniones, est dolendum. Sicuti vero fieri solet, ut veritas, quam inimici eius aggrediuntur, victrix euadat: ita illius exprobrationes honorem, LVTHERO debitum, auxerunt, non minuerunt. Multi enim, quamuis vario Marte, LVTHERVUM defendere studuerunt ^{a)}. Qui quamquam hac in re egregiam collocarunt operam: tamen necessaria scitu ab iis omissa afferre, et in ordinem redacta, iudicio lectoris permittere mihi liceat. Qui mihi de ingenio moribusque LVTHERI differenti non denegabit fidem, si me, neque intemperantibus huius viri laudatoribus, labes omnes in virtutes mutantibus, neque iniustis obtrectatoribus, eius bona in vitia vertentibus, annumerandum videt. Nam si partem quintam libri SCHMIDTII, et primam nouae eius Germanorum historiae, quae res sub Imperatore Carolo V. gestas continent, diligenter legimus, eum partim falsa tradidisse, partim non silenda tacuisse, reperimus. In illis philosophi quidem, et histo-

^{a)} Luther und die Reformation aus MICH. IGNAZ SCHMIDTS Geschichte der Deutschen mit Anmerkungen begleitet. Ehrenrettung der Lutherischen Reformation gegen zwey Kapitel in des K. K. Hofraths Herrn I. M. SCHMIDTS Geschichte der Deutschen u. s. w. von KARL LEONH. REINHOLD. Allgemeine deutsche Bibliothek, des zwey und siebenzigsten Bandes erstes Stück von S. 219 - 252.

rici personam induit, sed ambas partes male egit. Ne vero, nos, Lutheri commotos auctoritate, ita statuere, suspicionem moueamus, iudicium nostrum ex libro ipso probemus, necesse ponitur. Sic odium in Papam LVTHERO a primordio negotii p. m. 53. tribuitur, a quo liberum statim eum iudicabimus, si attendimus ad epistolas eius, ad Leonem X. scriptas, et ad eiusdem prouocationem a male informato pontifice ad melius informandum, ut plura non adiiciam. Auget vir celebratissimus accusationem, dum illi studii nouas moliendi res crimen obii- cit. Cui eum non indulgisse, docet ERASMVVS ^{b)}, impudentiam potius Monachorum, indulgentias praedican- tium, eum incitasse confirmans. In ea, quae ingenio SCHMIDTI debemus nimis frugifero, referenda esse verba p. 186. de tumultu rusticorum, nemo negabit. Quae trita calumnia ab hostibus LVTHERI sexcenties iam est re- petita, et ab eius amicis saepius refutata. Nam, quis am- plius huic criminationi, LVTHERVVM motibus ab homini- bus agrestibus excitatis ansam praebuisse, lectis editis hac occasione ab eo libris ^{c)} fidem habebit? Sed procliuior

A 3

illum

b) Vid. ERASMI epistolam ad Electorem Moguntinum, quae apud ipsum SCHMIDTIUM pag. 77 et 78. occurrit.

c) LVTHERS Ermahnung zum Frieden auf die zwölf Artikel der Bauernschaft in Schwaben, Hall, T. XVI. p. 58. D. MART. LVTHERS Schrift wider die räuberische und mörderische Bauern, Hall, T. XVI. p. 91.

illum defendendi prouincia iudicatur. Vllum enim habere nequit pretium argumentatio SCHMIDTII, qua omnia, e quibus e longinquo damnum aliquod oritur, fugienda existimat. Quae si valeret, auctor religionis Christianae, quae tot ac tam crudelibus vltimorum Christianorum etiam mediate (liceat mihi hanc vocem, qua Vir Illustris vsus est, retinere) occasionem dedit vexationibus, esset notandus. Nec feliciores progressus fecisse mihi videtur idem p. 64. in enarrandis caussis, quibus commotus ERASMVS ab assensu, conatui LVTHERI religionem, multis maculis corruptam, purgandi praebendo, se abstinerit. Se iusto hac in re timidiorem esse, quod omisit SCHMIDTIVS, ipse fassus est ERASMVS ^{d)}. Ad quod accedit nimia erga principes, beneficia sibi tribuentes annua, indulgentia. Cui porro a partium studio alieno non displicebit ratio scribendi, cuius dulcedine captus p. 224. SCHMIDTIVS cupiditatem Protestantium, Confessionem Augustanam publice praelegendi, ludificatur. Profecto, ne hominem quidem vrbanum, nedum historicum, decet, rem seriam, eamque grauissimi momenti, risui

d) Secutus sum hic ROBERTSONS Geschichte Karls des Vten, qui affert Epist. ERASMI in fortin's Life of Erasmus Vol. I. 273. wo ERASMVS selbst sagt: Es hat nicht jedermann den Muth, der ein Märtyrer zu werden erfordert wird —. Hätte aber auch Luther auf die unsträflichste Weise geschrieben, so hätte ich doch eben keine Neigung für die Wahrheit zu sterben.

rifui exponere. Sed ex oratione ^{e)} Gregorii Pontani, quam ad Carolum Vtum nomine asseclarum habuit LVTHERI, vera ratio, qua impulsii Protestantes a Caesare petierunt, vt coram conuentu ipsis suae doctrinae compendium recitandi potestatem faceret, satis apparet. Itaque cum SCHMIDTIVM non semper Philosophum bene egisse, demonstrauerimus, vt quoque, eum interdum officio boni historici non satisfacere, probemus, restat. Quis enim lecta p. 58. p. Vtae, Papam, epistola demum Maximiliani Imperatoris, quae illi d. 5. Aug. 1518. reddita est, excitatum, LVTHERVM Romam vocasse, non censet, cum, eum iam d. 8. Aug. edictum citationis suae ad Spalatinum misisse, constat *f*). Corruptum porro est p. 64. dogma
Lv-

- e) Protestantium verba huc pertinentia haec erant: Cum certo sciant, ac re ipsa in dies experiantur, multa de fidei suae articulis ac ceremoniis, in Ecclesiis suis receptis ac vsitatis, secus, quam res habeat, ad Caesaream Maiestatem, Electores ac Principes delata esse, ac si non vereantur, noua dogmata, et in sacris literis parum fundata, haereses, schismata, et alias id genus monstrosas et absurdas opiniones, in sacri Imperii Germanica natione excitare, in vulgus spargere et disseminare, subiectissime se petere, ac mirum in modum rogare Caesaream Maiestatem, omnesque Electores ac Principes, vt, quia haec res non modo ad nominis sui auctoritatem et famam, fortunas omnes, sanguinem et vitam, verum etiam ad animae dispendium, aut salutem aeternam, spectet pertineatque, sine molestia aliqua ac taedio audiant et percipiant, quaenam sit summa illius doctrinae, quae
in

LVTHERI ita informatum: Opera iustorum esse mortalia (peccata) nisi pro Dei timore ab ipsismet iustis ut mortalia timeantur. Nam quod LVThERVS de operibus iustorum iudicat, num licet ad omnia humana opera transferre? E principii illius melius ferri iudicium potest, quibus etiam rectas proborum actiones peccatorum numero habuit, quia semper quid ad omnem mensuram, quam lex requirit, deest. Nolo plura, in quibus alia LVThERI praecepta depravantur, addere. Nec consentire possum cum SCHMIDTIO p. 80. epistolae LVThERI ad Pontificem d. 6. Apr. eiusque diplomati in LVThERVVM 15. Iul. adscriptum, existimante, cum priori, literae MILITII illa occasione scriptae, MAIMBURGIVS et SARPIVS posteriori, contrarium docent ^g). Ille etiam p. 85. conuentum Wormatiensem communi laborasse Theologiae ignorantia, ait. Quamuis, maximam Cleri partem a literis diligenter tractandis illa aetate abhorruisse, concedere debeam: tamen inter tot Archiepiscopos, Episcopos,

Leg-

in Ducis Electoris Saxoniae territorio et Dioecesi, aliorumque in religione coniunctorum Sociorum regionibus sonet ac populo proponatur. Vid. SLEIDAN. Comm. de statu relig. et reipubl. l. VII. p. m. 109.

f) SECKENDORF Comm. de Lutheranism, l. I. sect. 16. §. 33.

g) SECKENDORF l. c. I. sect. 27. §. 67. et sect. 29. P. SARPI Histor. Conc. Trident. l. I. p. 17.

Légatos et Praelatos, propter religionem quoque Wormatiam missos, nullum fuisse Theologiae, ne scholasticae quidem, peritum, credi nequit. Quo saepius auctor ille historiae Germanorum Pallavicinum in narrandis rebus gestis sequitur, ita, vt non eadem tantum, quae hic adhibuerat, verba retineat, sed etiam falsa iis, quae hic profert, addat: eo magis miror, cur p. 92. Pallavicinum, veritatem hic sectantem, reliquerit, quippe cui, proditum edicti Caesarei, in LUTHERVM promulgati, arcanum, debemus, quod licet 26. Maii datum, ad diem eius mensis octauum fuisse retractum ^{h)}. Etiam in rebus magni pretii non semper Vir Illustris magnitudinem boni historici expleuit, vt p. 378. e narratione apparet, quomodo Georgio Duci Henricus succedere potuerit. Sufficiat hic laudare SECKENDORFIUM, qui nos quoque, diem mortis Georgii Ducis non fuisse 24. Apr., sed 17. huius mensis docet ⁱ⁾. Ille quoque p. 228. part. Vtae errauit. Caesar enim praeter Fridericum Palatinum, Hoierum Mansfeldensem et Helfensteinium d. 9. Iul. ad Protestan-

tes

^{h)} PALLAVICINI Hist. Conc. Trident. l. I. c. 28. p. m. 45.

ⁱ⁾ l. III. sect. 19. §. 71. Amiserat is ante biennium mense Ian. 1517. filium primogenitum Iohannem, cui Elisabetha Hassiaca matrimonio, sed sterili, iuncta fuerat. Supererat alter Fridericus — Cuius nuptiae cum Agnete, Ernesti Comitis Mansfeldensis filia, d. 27. Ian. 1539. celebratae sunt — Frustra tamen fuerunt illa omnia. Vix enim elapso mense d. 26 Febr. obiit Fridericus — Errat COCHLAEVS in die mortis, qui non est d. XX. sed XVII. Apr.

B

tes allegavit, quaerentes, num acquiescere velint in articulis Confessionis, an plures proponere. In quorum responsione proponenda non curam adhibuit SCHMIDTIVS p. 230. necessaria quaedam scitu omit- tens ^{k)}. Qui p. 243. praeterire non plane debuerat nomina Principum, qui foederis Smalcaldici formulae subscripse- runt, quippe Iohannes, Elector Saxoniae, Philippus Hafs- siae Landgravius, Wolfgangus, Princeps Anhaltinus, Gebhardus, et Albertus, Comites Mansfeldenses, et hic etiam loco Philippi Ducis Brunsvicensis. Perperam quo- que narrauit captiuitatem administri Henrici Brunsvi- censis, qui STEPH. SCHMIDTIVS vocabatur, seque Electori Brandenburgico seruire venditabat ^{l)}. Saepissi- me Virum Celebratissimum, et annum, et diem, quo res memoria digna facta sit, non afferre, tacebo. Vnum tantum, ne pluribus fastidium Lectori moueam, addere mihi liceat. Deest nempe p. 86. p. Vrae dies, quo LV- THERVS e vita discessit, qui erat 17. Febr. 1546. Via igitur ad dissertationem ipsam incipiendam satis munita, me, non inuidia ductum, nomini SCHMIDTIANO, latissime patenti, officere voluisse, si probarem, Lectoris diffide- rem prudentiae.

§. 2.

^{k)} Si vero ex altera parte de sua fide aliquid professuri, et abusus forte illos sua sententia approbaturi sint, tunc se ex verbo Dei iudicium suum de illis non esse celaturos.

^{l)} SECKEND. I, III, sect. 18. §. 69.

§. 2.

Cum duae pateant viae, quas ingredi debet, qui alios ad aliquid vel accipiendum, vel tenendum, vel abrogandum incitare cupit, nempe ut eos cogat, vel iis persuadeat, anquirere nos oportet, utram LUTHERVS ad cultum religiosum, opinionibus praeoccupatis, quae longa annorum serie altas egerant radices, fundatum, atque artibus callidis, viribusque magnis, defensum, mutandum, eiusque vice plane illi contrarium, et ad metam diversam spectantem, restituendum, calcauerit. Saeculi decimi sexti, quod, praeter alias res memoria dignas, emendationem quoque ecclesiae peperit, historia, eum non armis principum sustentatum, opus illud grauissimum suscepisse docet. Sed veritatis, quacum literarum studium ita coniunctum putatur, ut ab hac separari nequeat, debemus amori, quae LUTHERVS praestitit. Nam cum dogmata ecclesiae Catholicae arctissime inter se cohaereant, alteraque pars artificiosi huius aedificii altera nitatur, quid mirum? si huius erroris inuestigatio, curiosum LUTHERI animum ad illum inueniendum adduxit. Hominum vero doctorum assensum sibi comparare non poterat, nisi doctrinam suam diligentia, praesertim in rebus, Theologo scitu necessariis, auget. Quem suas dotes ^{m)}, antequam

B 2

in

m) Ipsi inimici LUTHERI ei ingenium non denegarunt. Sicut SECKEND. l. c. I. sect. 15. narrat, Leo X. hoc tulit iudicium: Frater Martinus pulcherrimo est ingenio. PALLAVICINVS
H. C.

in monasterium Patrum Augustinianorum Erfordiae sese abderet, et, cum in eo versaretur, excoluisse, ipsi eius inimici profitentur, quas minime postea neglexisse, e libris ab eo editis, satis elucet. In quibus haud vltimum tenuit locum eloquentia, quam ingenium, e viuida imaginandi facultate ortum, adiuuabat, et quae tanta erat, vt omnium fere animos, quocumque vellet, posset flectere. Cuius vi alios sibi conciliare atque ad amplectendam veritatem allicere, timidos corroborare, superbos deprimere, inimicos frangere, poterat. Cum accederet vocis iucunditas, effecit, vt omnes, etiam principes summi, ei, quod traderet, attentas praeberent aures, neque se antiquandis abusibus ecclesiasticis opponerent. Nunquam sane tam felices progressus fecisset, nisi, aduersarios scripturam sacram male interpretari, philosophia perperam vti, historiam ecclesiasticam corrumpere, doctoribus ecclesiae primae, et interpretationi vulgatae, nimiam auctoritatem tribuere, e fontibus ipsis probasset. In quorum numero multos fuisse, quos facile refutare posset, concedimus. Non omnes tam impudentes erant, quam Tezelius, Monachus Dominicanus, neque tam ignari, quam Sylvester Prierias, siue de Prierio,

etiam
 H. C. T. l. c. IV. §. 2. ait: Acuto viuidoque fuit LUTHERVS ingenio, propensus ad studia literarum, et in iis corpore ac mente indefessus. Cum inops literaturae non esset, longe ditissimus videbatur; quippe cui in lingua, tanquam in numerato suo, omnia in promptu erant; eiusque linguae dexteritate, laterum etiam robore pollentis, eorum semper plausum sibi conciliabat, qui sensu magis, quam mente de disceptante iudicium ferunt.

etiam Monachus Dominicanus, et Romae Magister Palatii, Iacobus Hochstratenus, Coloniensis, ordinis Dominici Monachus, et auctor libri de septem Sacramentis, qui vulgo Henricus VIII. Angliae Rex, putatur. Sed in eos quoque ERASMVS, ZWINGLIVS, OECOLAMPADIVS, ECCIVS, quos iam nominare sufficit, sunt referendi. Quam disparia hic fuissent arma, si eruditio cum ignorantia, sapientia cum stultitia, assiduitas cum pigritia, certasset. Quo excepto commodo, LVThERVm hostibus resistere potuisse, etiam alia emolumenta e doctrina eius ad eum ipsum redundarunt. Elector enim Saxoniae, Fridericus Sapiens, Pater Academiae Wittebergenfis, ei succurrere quidem non dubitavit, cuius causa odium Papae, minas Caroli Vci, reprehensiones multorum Germaniae principum, suscepit, praesertim cum, suam Academiam multitudinē tunc iuuenum, quos fama attraxit LVThERI, florere, cerneret. Retinuit porro doctrina LVThERI homines, quominus aduersus eum surgerent, veriti, ne ab ipso refutati, famae suae labem inurerent, vt Franciscani Interbokienfes, Academia Erfordiensis, et alii, quid? quod multos mouit, vt in eius partes irent. Parum profecisset vir, de ecclesia immortaliter meritis, in certaminibus de primatu Papae, quem, tanquam fundamentum omnium doctrinarum, quas fouent Pontificii, ille omni modo labefactare studuit, nisi ex historia ecclesiastica, commentum de Petro, primo Pontifice Romano, de Papa, erroribus nunquam obnoxio, de imperio a Graecis ad

sanc

B 3

Roma-

Romanos eius beneficio translato, aliaque falsa, quibus caput ecclesiae Romanae ad stabiliendam suam auctoritatem vti solebat, demonstrasset. Fructus, quos eruditioni eius, qui religionem a multis vitiis, quibus laborabat, purgavit, cum iudicio acuto coniunctae, debemus, praecipuos, exponere mihi liceat. Optime, quis negabit, eum Christianos sibi deuinxisse, conuertendis in linguam popularem monumentis diuinis, quo labore peracto grauissimo, aedificiorum suorum plausum valde cumulauit, qui nunc, LVTHERI doctrinas, non ex ingenio eius prolatas, sed in scriptura sacra fundatas, viderent, qui ex ipsis fontibus haurire, religionem diligentius probare, possent, neque, vt antea, in rebus ad salutem pertinentibus, coecam habere aliis fidem deberent. Quae literarum sacrarum interpretatio optatum consecuta est finem propterea, quod a viro, qui praecepta explicandi, et sciebat, et adhibebat, erat incepta et limata. Non minuit huius interpretationis pretium, quod quam plurima indicia curae et sinceritatis, quas LVTHERVS in ea perficienda virtutes non neglexerit, continet. Volumus nunc iudicium nostrum duobus tantum illustrare exemplis. Ante LVTHERI tempora fere vbique erat sententia de duplici scripturae sacrae sensu comprobata, nempe literalis, et allegorico. Hunc, tanquam multarum nugarum genitorem, plane repudiavit, illumque nunquam, si caetera sint paria, deferendum, LVTHERVS censuit. Cuius sententiae vis, e controuersia de corpore et sanguine Christi cum

pane

pane et vino in sacra coena apparet. **CAROLOSTADIVS**, cuius vita vnicuique, historiae **LVTHERANAE** non plane imperito, satis nota erit, ad certamen ⁿ⁾ **LVTHERVM** prouocauit, et verba: edite ac bibite, a sequentibus separanda probare voluit. Quam disiunctionem ex scriptis **LVTHERI** ipsis, in quibus de loco celeberrimo **Matth. XVI, 18.** differit, corroborare studuit, hocque argumentum grauissimum hac in re merito putatur, in primis, si caetera spectas leuissima. Hic cur non consenserit cum **CAROLOSTADIO**, vir literalem verborum diuinorum sententiam potius sectans, ex epistola ad Argentinenses perspicuum ponitur, in qua ait: „Textus Evangelii nimium apertus est, et potens, qui facile conuelli non potest, multo minus verbis, aut glossis, e capite vertiginoso confictis, subuerti.“ Argumenta vero contraria magis exposuit in libro singulari, cuius inscriptio haec est: „Wider die himmlischen Propheten von den Bildern und Sakrament u. s. w. von **MART. LVTHER.** Quam controuersiam sacramentariam, quam enarrare ad me nunc non pertinet, adhuc, renouatam, atque maiori constantia ab **VLR. ZWINGLIO** et **IOH. OECOLAMPADIO** tracta-

n) Scripta **CAROLOSTADII** praecipua sunt: Von dem widerchristlichen Misbrauch des Herrn Brodt und Kelch. Ob der Glaube und das Sakrament Sünde vergebe und ob das Sakrament ein Arrabo oder Pfand sey der Sünde Vergebung. Auslegung des XI. Cap. des Briefs Pauli zu den Corinthern von des Herrn Abendmahl. Anders **CARLSTADT 1524.** Auslegung der Worte Christi: das ist mein Leib!

tractatam fuisse o), addam. Eandem dexteritatem in conuertendo etiam LVTHERVVS seruauit, si locos, doctrinis, quas amplexus erat, aliisque propterea commendauerat, repugnantes inuenit. Sic, quamuis scriptorum a Deo inspiratorum testimonio commotus, LVTHERVVS, fidem ad salutem aeternam consequendam necessariam, neque meritum, ex operibus humanis ortum, aliquid ad eam afferre posse, statueret, tamen propterea epistolam Iacobi, quae contrariae sententiae fauere videtur, in alienam sententiam non traxit, in Germanicum transferendo. Itaque, cum omnia in religione Christiana ad scripturam sacram reduceret, vt nimiam, quae tribueretur doctoribus ecclesiae antiquae, frangeret auctoritatem, erat necesse. Neque tamen omnes, nullo excepto, contempsit. Augustinum enim tanta ueneratione profecutus est, vt eius opinioni fere toti de seruo arbitrio assensum praeberet. Plura adhuc, praeter emendandam ecclesiam, LVTHERVVS praestitit, quae semper grata mente posteritatem recordari oportet. Antea dignitas Imperatoris Germaniae ita e Pontifice Romano pendebat, vt nullus, etsi ab Electoribus electus, nisi ab illo, imposita Romae corona, confirmatus, Imperator haberetur. LVTHERVVS uero multum ad abrogandum

o) Libri hoc in certamine primi erant: De uera et falsa religione, HYLDRICI ZWINGLII Commentarius, Tiguri 1525. et subsidium de Eucharistia 1525. Liber Io. OECOLAMPADII de genuina uerborum Domini: Hoc est corpus meum, iuxta ueritissimos auctores expositione, Basil. 1525.

gandum humilem hunc morem attulit, cui, post Carolum Vtrum, nemo se subiecit. Caeteros quoque Europae principes auctoritatem pontificiam, qua legitimi saepe domini regnis suis priuabantur, Clerus potestati ciuili eripiebatur, immunisque declarabatur, ciues ab iureiurando et obsequio, principibus praestando, soluebantur, spernere docuit, sicque fedi Apostolicae vulnus, quod sanari nequit, intulit. Constituit porro LV THERVS discrimen, inter ecclesiam et curiam Romanam, necessarium. Multis et grauissimis rationibus, vota monastica oraculis diuinis aduersari, per ea peccata haud deleri, paupertatem monachorum esse simulatam, probauit. Reprehendit iure meritoque nimium fere honorem, qui sua aetate, et ante eam, Aristoteli tribuebatur. Vtebantur homines illius acutissimi Philosophi sententiis ad nugas, quas subtiles vocabant quaestiones, proponendas, quibus gloriam vanam sibi comparare quaerebant. Minime LV THERO, mysticae Theologiae dedito, placere poterat, si praecepta Aristotelis in suggestu sacro explicari, illisque scripturam sacram cedere, vidit, cui amissam, stultitia mortalium, dignitatem reddidit.

§. 3.

Sed exemplum ERASMI, quod antea attuli, satis, solam doctrinam ad purgandam ecclesiam minime sufficere, neque tantum opus, nisi constantia accesserit, magnarum rerum mater, perfici posse, docet. Nullo sane nixus humano auxilio, opus illud grauissimum LV THERVS incepit, quod omnes vires eius superare videbatur, no-

C

luitque

luitque, vt aliquis sua caussa malum pateretur, quapropter Kal. Sept. an. 1518. Spalatinum in epistola rogat, vt Principem Fridericum impediatur, quominus propositiones suas defendat. Dicit enim, velle se offerri et obiici omnibus, quicumque contra ipsum vel agere, vel scribere, voluerint: Pergit: Sicut spero facturum esse, nisi forte id commode praestare possit, ne vis mihi irrogaretur. Quia, si ne hoc poterit, etiam sic volo meum esse periculum totum. Spero, me pulchre defensurum ea, quae defendenda suscepi, inuitis (vt, Christo duce, gloria) omnibus opinionibus Thomistarum. Tam constans eius erat animus, cum Augustam, vt doctrinae suae Cajetano rationem redderet, vocaretur. Quo colloquio exacto, cum hic ob irritam, LVTHERVVM, ne amplius, vnde Papa detrimentum caperet, doceret, mouendi, operam iratus, Electorem Saxoniae rogasset, vt LVTHERVVM potestati suae permetteret, ad minas, Cardinalis epistolae insertas, in literis ad principem suum, mentem eandem declarat ^{p)} Cuius animi robur valde auxisse felices conatus sui progressus, non negamus, quamuis hi eum non tantopere efferrent, vt, sicut MVNZERVS, perniciosas reipublicae res moliretur.

Quanta

p) v. Ep. 29. NOV. 1518. a LVTHERO ad Electorem datam, in qua haec occurrunt verba: Ne Illustrissimae Dominationi Tuae quidquam, meo nomine, mali accidat, ecce regiones Tuas relinquo, iturus, quo misericors Deus voluerit, eius diuinae voluntati me in omnem permissurus euentum. Nihil enim minus sequor, quam vt quisquam mortalium mea caussa, (nednm Illustrissima Dominatio Tua) vel in inuidiam vel in periculum aliquod adducatur.

Quanta nunc pietas nostra erga virum hunc capiat incrementa, si fontem, vnde haec magnitudo hausta fuerit, perscrutamur, eumque in fiducia in Deum reperimus. In adhortatione enim LVTHERI ad preces contra Turcas, quae extat Tom. VII. Altenb. fol. 473. ad 481. haec fundit verba excelsa: „Nostrum solatium, nostra fiducia, in qua superbimus et gloriamur, nostra securitas, victoria, laetitia, gaudium, honor et decus ad dextram Dei omnipotentis sedet, huic ne pilum turbabit Diabolus.“ Dicat fortasse quis, eum tantam animi excellentiam prae se tulisse modo, alia sensisse omnia. Cui criminationi paucis respondere mihi nunc liceat. LVTHERI enim vitam diligenter consideranti, fieri non potest, quin variae occurrant occasiones, quibus ille iis, quae antea laudi ei duximus, conuenienter egerit. Testis est profectio ad comitia Wormatiensia. Quamuis enim ei Caesar saluum conductum, siue fidem publicam, dedisset, tamen nullum, ab ecclesia Romana secedentem, tunc propterea profus securum iudicari potuisse, Hussii tristissima mors probavit. Eandem sibi sortem vaticinatum fuisse LVTHERVUM, ex eius sermonibus verisimile existimo. Eius tamen animum ante periculosissimum hoc iter firmissimum inuisitissimumque fuisse, ex eius epistola ad Spalatinum *v* apparet,

C 2
 9) Epp. I. ep. 220. Sorge nicht, dafs ich nur eine Sylbe widerrufen werde, da ich sehe, dafs sie aus keinem andern Grunde Widerruf verlangen, als weil meine Sätze wider die angenommene Lehre und Gewohnheit der Kirche geschrieben sind. Ich bin entschlossen,

ret, et ex responsione Electori data d. 21. Dec. 1520, cuius summam nobis SECKENDORF l. 1. sect. 37. §. 90. reliquit. Quid ad fidem huic firmitati faciendam accommodatus, dicto illo memoria dignissimo, quo ab ipso SPALATINO monitus, ne Wormatiam intraret, quae cogitavit, expressit: Si tot Diaboli Wormatiae essent, quot in domibus lateritiae tegulae, se tamen intrepide eo venturum esse. Intimos quoque animi sensus nudavit coram Caesare. Ibi cum ex eo quaeretur, num permaneret in defendenda doctrina, quam libri ab ipso editi continerent, non recessit ab iis, quae hucusque professus erat, sed fortiter orationem: Hier stehe ich, ich kann nicht anderst, Gott helfe mir, finiit. Quae omnia clarissimum characteri viri, qui me totum in se conuertit, pernoscendo accendunt lumen, meumque iudicium valde tuentur. Neque parum attulit illa virtus ad opus in integrum restituendae ecclesiae perficiendum. Quamuis enim multi, et ante LVTHERVUM, et eius aequalium, corruptelas ecclesiae Romanae bene scirent, tamen timiditate impediti, neque illam

sen, dem Kaiser zu antworten, das ich nicht erscheinen werde, wenn sie blos Widerruf von mir haben wollen, denn widerrufen könnte ich auch hier, wenn es sonst um nichts weiter zu thun wäre. Wenn er mich aber hernach auf diese Antwort berufen wird, um mich tödten zu lassen, so will ich mich erbiehen, zu erscheinen. Denn ich will nicht fliehen, wo Christus will, und sein Wort in Gefahr lassen, ob ich schon fest überzeugt bin, das meine blutgierigen Feinde nicht ruhen werden, bis sie mich umgebracht haben.

illam emendare conati sunt, neque ab LVTHERI partibus steterunt. Ille vero solam veritatem, spreis omnibus praemiis, et insidiis vitae, sectans, illud opus maxime necessarium felicissimo successu peregit. At LVTHERVS, vti inimici eius censent, semen multorum malorum et calamitatum sparsit, impediuitque, quominus Euangelicum Pontificiis se coniungerent. Quam societatem, temeraria quorundam aeternarum LVTHERI indulgentia, fieri potuisse, largior. At melius animati probe animaduertent, sic se iugo minime ferendo rursus subiici, verique iacturam facere, commodis omnibus opinatis anteferendi. Itaque coetu Romano expelli maluerunt, quam coniunctionem, tam suspiciosam, renouare.

§. 4.

Venio ad modestiae LVTHERI decus, quod in eo inueniri, non eius aduersarii tantum negant, sed etiam quam plurimi eius amicorum, eum acerbitati, veritatis amore abreptum, interdum nimis indulgisse, fatentur. Quibus vt assentiatur, facile homini, in historia saeculi decimi sexti parum versato, persuadere potes, praecipue si libris, ab LVTHERO in Papam, Henricum VIII., Georgium Ducem, Henricum Brunsvicensem, aliosque editis, ad confirmandam tuam sententiam vteris. Hos enim legenti, non poterit non displicere scribendi ratio, quam erga illos principes adhibet, et quae vrbauitati tantopere repugnat, vt eam vix homines e plebe hodie imitentur. Itaque

quamuis LV THERVS, hic modum excessisse, videatur, temperatione corporis, ad iram propensa, iusto commotior, ac feruidior, tamen temperantiam ei non plane esse denegandam, probare audeo. Non argumento utar, LV THERVM in epistolis ad Papam, Albertum Cardinalem, et Archiepiscopum Magdeburgensem, aliosque proceres, fecem, pulverem, infantem et incultum se nominare, quod tales voces, in epistolis usitatae, praecipue consuetudinis, interdum simulationis ergo, adiiciuntur. Clariora, neque fucata, illius virtutis, de qua agimus, patent vestigia. Increpat enim in dehortatione, anno 1522. in vulgus edita, eos, qui excitati nouarum rerum studio, Lutheranos se vocent. Quamuis deinde ipse sciat, quanta sint de ecclesia sua merita, tamen viribus suis nihil, beneuolae diuinae prouidentiae omnia, tribuit. Possent cumulare argumenta ad probandam LV THERI moderationem, si omnes afferrem locos, in quibus, se aliis, ratione virtutum exercendarum, et doctrinae excolendae, inferiorem iudicat. Itaque non, vt deinde ostendam, ab omni vehementia illum liberum pronuntio, excusari tamen eum vario modo posse, idque iure meritoque, statuo.

§. 5.

Si quis in consideranda LV THERI imagine maculas quasdam, hic atque illic dispersas, videt, is propterea illum minoris pretii haud aestimabit, si modo, nullum hominem omnibus numeris reperiri absolutum, hasque
labes

labes tot virtutibus superari praeclaris, cogitat. Quanto enim nos gaudio affici, quantum ad imitationem excitari, oportet, si, ne scriptores quidem, LVTHERO inimicos, eum luxuriosae vitae, et lasciuorum morum, accusare posse, animaduertimus. Ipse Aleander, Nuntius Pontificis, oratione in comitiis Wormatiensibus 1521 habita, vitam illius se inculpare nolle, fatetur ^{*)}, quorum verborum vis, iis, quae addidit, augetur, nempe a diabolo falli homines specie boni. LVTHERI igitur actiones tamen speciem bonarum prae se ferre, ipse confiteri debet, quem a simulatione alienissimum fuisse, omnia, quae egit, docent. Generosus LVTHERI animus in eo quoque cernitur, quod auaritia non laborauit, facultatibus ab eo relictis tam exiguus, vt, nisi eius vidua, Electoris Saxoniae, et Comitum Mansfeldensium, beneficentia fuisset sustentata, vix haberet, vnde sibi liberisque, res ad vitam necessarias, compararet. A quo vitio etiam MAIMBURGIUS LVTHERVM abhorruisse iudicat, in vituperando eo non semper satis acutus ^{*)}. Quae continentia in re acquirenda eo maiori mihi laude digna videtur, quo frequentiores, diuitias cumulandi, occasiones illi offerebantur. Idem sensus, ab
omni

^{*)} Cuius orationis summam reperimus in SECK. Comm. de Luth. l. 1. sect. 37. §. 91. add. 1.

^{*)} SECK. l. c. l. sect. 35: Cum Lutherus minime auarus, aut obnoxius esset; et morate viueret, vir bonus et magnus in vniuersum, imo sanctus habebatur, ita, vt capiti eius effigiato, radios circumpingerent, tanquam canonizato.

omni rapacitate alieni, elucet e consiliis de usu bonorum ecclesiasticorum, quae ipsum consulentibus dare solebat ¹⁾. Nec silentio mihi praetereunda est cupiditas pacis, quam is, qui inuitus tantorum bellorum ansam praebuit, principibus saepissime commendabat, ita, ut ne foedera, vix iustam defensionem, permetteret. Quam digna erant LUTHERO iudicia, quae de ferendis hominibus, a nobis in religione dissentientibus, tulit. Legat quisque, rogo, qui hoc officium auditoribus inculcantem, LUTHERVM ipsum audire cupit, orationem sacram, post reditum suum ex arce Wartenburgensi, ob tumultum a CAROLO STADIO excitatum, habitam ²⁾ Noluit quoque falsos doctores occidi, sed dimitti potius. Quam sententiam non abiicit, cum consultus ab Electore Saxoniae, quo modo esset quidam, ZWINGLIJ sententiam de sacra coena defendens, et propagans, tractandus, silentium huic homini imponendum, eumque melius instituendum, suaderet. Itaque, aduersus eos, qui in cultu diuino nobiscum non consentiant, vim adhibere, vetat, eosque, qui immaniter hic agant,

1) Vid. libellum LUTHERI ad edictum Augustanum, in quo haec inuenis verba: Saepe suasi, ut bona ecclesiastica, ad pastorum, et scholarum, et pauperum studiosorum, sustentationes, item ad impensas visitationis, aliasque erogationes parochiarum et templorum, tum ad virginum egentium, et ad orphanorum educationem, et, si quae supersunt, ad vilitatem publicam, et ad alimenta pauperum destinarentur.

2) Reperies Tom. VII. Witt. f. 273. et sqq.

agant, reprehendit *v*). Quibus dictis obtemperauit in ecclesia emendanda. Non enim, vt in Heluetia ZWINGLIUS, potestate Magistratus est vsus ad ritus veteres antiquandos, nouamque religionis formam inducendam, sed antiquam, nisi verbo diuino repugnantem, retinuit, impediens tantum prauum rerum sacrarum vsus, vnde factum est, vt CAROLOSTADII, imagines ex aede Wittenbergenſi eiicientis, audaciam increparet.

§. 6.

Si duas de moribus eius, de quo, primas partes in facris in melius commutandis agentē, hucusque diximus, inter se dissentientes spectas factiones, altera, omnes eius labes in virtutes, fucō tinctas, mutans, fere obliuisci videtur, eum hominem, ac propterea maculis esse obnoxium, altera odio in religionem, ab eo renouatam, flagrans, huiusque pretium ex illius persona pendere statuens, omnia imbecillitatis vestigia in vitia horrenda vertere studet. Sed veritatis amorem, illamque, viribus a natura tributis, et labore acquisitis, defendendi perpetuam et constantem voluntatem, ad quae bona probitas vitae, et animus ab
 aua-

v) Vid. Annotatt. in Deut. Tom. III. Ien. lat. fol. 76. et ſqq. et nor. Luth. ad c. 18, 15. Hinc vides, quam ſint furioſi pontifices et principes hodie, qui haereticos et impios vi ad fidem cogunt, et cogi nolentes occidunt et exurunt. Vſurpant certe iudicium, quod ſoli ſibi Deus arrogat, et cogunt, vbi nemo cogi poteſt, et exigunt, quod nec ipſi, nec vllus homo praefare poteſt.

D

auaritia pecuniae, honorisque cupiditate, alienissimus, erga amicos fidelis, superioribusque parens, accedit, has, inquam, virtutes omnes, ne infesti quidem illi homines derogant. Nos, qui, effigiem LV^THERI, ab omnibus spectatam partibus, picturos, polliciti sumus, vt his promissis stemus, quae in eo non sint probanda, asserere volumus. Nihil maiori iure aduersarii in viro, quem nos, nisi pietate commoti, nominare non possumus, reprehendunt, quam animi feruorem, vltra iustos progredientem terminos, quem et amici eius sincerissimi saepe exprobrarunt. Cui deditus, ignominiosis affecit verbis eos, qui doctrinam suam opprimere cupiebant. Sic Papam tyrannum, haeticum, apostatam, Antichristum, et superbum concilii contemptorem, vocare ausus est, quae nomina legere possumus in prouocatione, die 17. Nov. 1520. Wittembergae in monasterio Augustinianorum facta, in qua repetiit appellationem die 28. Nov. 1518. a Papa ad Concilium interpositam. Nec mitiorem se gessit aduersus Henricum VIII., Angliae Regem, Georgium, Ducem Saxoniae, Albertum, Cardinalem Brandenburgicum, et Archiepiscopum Moguntinum et Magdeburgensem. Cui animi acerbitati et iracundiae indulgens, ille ad actiones se applicauit, quae quamuis ad consilium suum essent accommodatae, tamen, iis patrandis, odium hominum, ipsi infestorum, auxit, in quibus combustionem Corporis Iur. Canon. et Bullae Leonis X. numerandam iudico. Minuit vero huius vitii, non ex animo, sed ingenio, orti, magnitudinem, ipsa
 Lv-

LVTHERI professio, se vehementiorem esse, quam oporteat, concedentis *). Multum deinde tribuere debemus immani hostium odio, et molitionibus, quibus patientiam suam esse defatigatam, questus est, in libello ad edictum Augustanum. Quae porro vehementia, quamuis omnino laudanda non sit, tamen consuetudine saeculi, quo vixit, quoque excusanda ponitur. Ab hominibus, adminiculis non assuefactis, quibus commotiones animi frenentur, sicque societas humana polita et iucunda reddatur, omnes controuersiae acri animo asperoque agebantur, et, quod animo fenserant, sine vlla simulatione ii exprimebant verbis immitibus. Qui doctrinam excolebant, plerumque illo tempore latina utebantur lingua, in qua ius sibi vindicabant, aduersarios conuiciis lacerandi, et iocis rusticis risui exponendi, praesertim, cum contumeliae, lingua mortua iactatae, minime tantum horrorem, quantum viua, excitent. Tum, qui **LVTHERVM** ob ferociam in principes notat, eos, inter sese eadem inhumanitate vfos, illi non pepercisse, secum reputet. Quod ad eius scurrilem petulantiam attinet, saepe **LVTHERVS** huius insimulatur. Quae accusatio, si colloquia spectas ad mensam, fundamento quodam niti videtur. Quamuis hic iocos, ali-

D 2

quan-

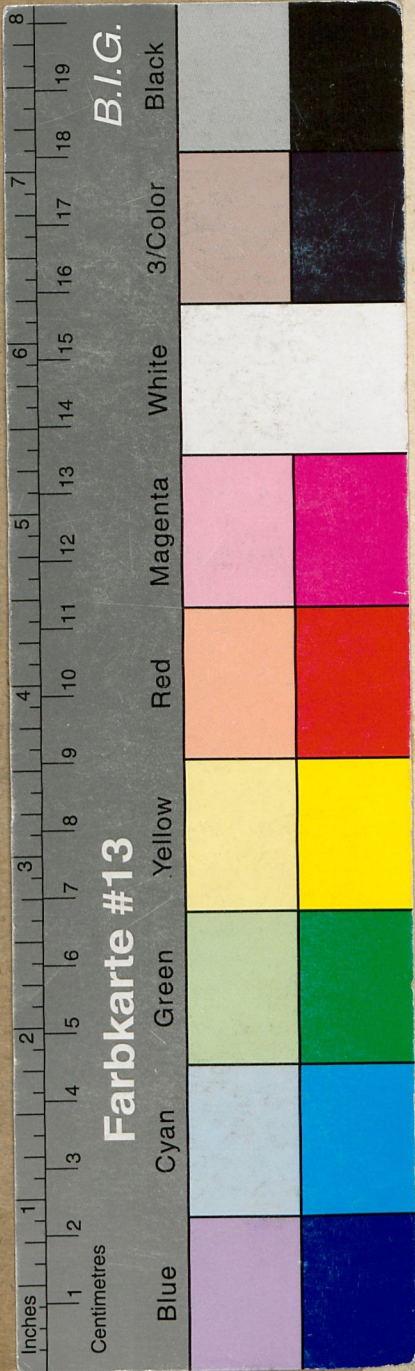
*) Epp. ad Spalat. ep. 199. Video ab omnibus in me peti modestiam, maxime ab hostibus, qui minime tamen omnium eam praestant: ego si immodestior sum, simplex tamen et aperus sum, quo illis me puto praestare, cum non nisi insidiosissime commentur.

79 5771 CA
 quantum liberiores, ei excidisse inter familiares, concedamus, tamen non omnes, quos liber ille continet, germanos putare possumus. Neque eorum labor laudari potest, qui illas sententias, partim omnes, partim singulas, tanquam consilia sapientissima, LVTHERI tamen aetati, non nostrae, accommodatas, typis mandarunt. Vix necesse cenfeo, vt pertinaciae mentionem faciam, qua obfirmarum LVTHERVM, non pauci putant. In eo enim persistere, quod rationibus firmissimis verum iudicemus, magis constantis, quam pertinacis, mihi videtur animi. Sed, si defunt argumenta, cur in quadam permaneamus sententia, ita, vt pro ratione voluntas steter, reprehensio locum habet. Finem nunc dissertationi meae imponendum statuo, qua quemque, cuius interest, certum de LVTHERO ferre iudicium, ad cauendum excitare volui, ne auctoritate virorum illustrium, qui vel in eo laudando, vel vituperando, excedunt terminos, deceptus, sententiam non probandam sumat. Equidem plurima, quae tradidi, fatis nota scio, sed cum meum fuerit, mores LVTHERI, ex iis, quae ipse dixit et fecit, monstrare, e rerum gestarum monumentis, etiam sui peruulgata repetere, atque in ordinem commodiorem redigere, coactus.

m.c.

X 2380202

26
G. 191.

IMAGINEM INGENII MORVMQVE
LVTHERI IN EMENDATIONE
SACRORVM CONSPICVAM

EXPRIMIT

AD LOCVM

INTER

ASCRIPTOS ORDINI PHILOSOPHORVM

RITE TVENDVM

PRAESES

CHRISTIANVS FRIDERICVS
FRANCKIVS

A. M. L.

DEFENDENTE

CAROLO GVILIELMO FERBERO

ZVICKAVIENSI

I. V. S.

AD D. 30 MART. MDCCLXXXIX.

VITEMBERGAE
TYPIS IO. TZCHIDRICH.

